

TARİH VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ALEKSANDR NEVEROV'UN EKMEK ŞEHRİ TAŞKENT ÖYKÜSÜNDE 1921-1922 SOVYET KİTLİĞİ

IN THE CONTEXT OF THE RELATION OF HISTORY AND LITERATURE
1921-1922 SOVIET FAMINE IN THE NOVEL OF ALEXANDER NEVEROV
TASHKENT, CITY OF BREAD

Yasemin GÜRSOY* - Gülhanım Bihter YETKİN**

ÖZ: Tarihsel yolculuğu boyunca pek çok kıtlıkla mücadele eden Rusya, etkilerine ve sonuçlarına bakıldığında en şiddetli savaşımı 1921-1922 yıllarında patlak veren ve Sovyet halkına korkunç tecrübeler yaşatan kitlesel kıtlıkla verir. Geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan bu kıtlığın temel nedenlerine bakıldığında iki ana unsurdan kaynaklandığı görülür. Sosyolojik açıdan ele alınan etkenlerden ilki, I. Dünya Savaşı, 1917 Ekim Devrimi ve iç savaş gibi son derece önemli toplumsal olaylarla boğuşan ve temel geçim kaynağı tarım olan ülkenin bu esnada ekilebilir alanlarını büyük ölçüde yitirmesi nedeniyle ekonomisinin alt üst olmasıdır. Fizyolojik bağlamda açıklanan diğer unsur ise kıtlık yılının henüz daha ilk aylarında yağış miktarının mevsim normallerinin altında kalması ve toprakların ihtiyacı olan su miktarına ulaşamaması olarak gösterilir. Nitekim çok geçmeden görülen kuraklığın beraberinde getirdiği mahsul verimsizliği sonucunda ülkenin çeşitli bölgelerinden kıtlık haberleri gelmeye başlar. Gün geçtikçe şiddeti artan bu kıtlık, köylerdeki nüfusun düzensiz ve kitleler halinde şehirlere akın etmesine yol açar. Merkezi ve yerel yönetimlerin karşısında çaresiz kaldığı daha pek çok sosyolojik sorunların yaşandığı bu dönem, süreci bizzat deneyimleyen yazar Aleksandr Neverov'un *Ekmek Şehri Taşkent* eserinde en ayrıntılı ifadesini bulur. Kıtlığın başlangıcında ekmek bulabilmek için Taşkent'e giden yazar, bu esnada gözlemlediklerini öyküsünde otobiyografik temelde zenginleştirir. Ailesini kurtarabilmek için çıktığı Taşkent yolculuğu esnasında başına gelen olayların üstesinden gelmeye çabalayan küçük bir çocuğun dramatik öyküsünün anlatıldığı bu öykü, bir yandan Sovyet edebiyatı klasiklerinin arasında yerini almayı başarırken diğer yandan SSCB tarihindeki kitlesel bir trajediyi gün yüzüne çıkarması açısından büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada tarih ve edebiyat ilişkisi bağlamında *Ekmek Şehri Taşkent* öyküsü tarihi eleştiri yöntemi ile incelenmekte ve 1921-1922 Sovyet Kıtlığı'nın toplumsal etkileri ortaya çıkarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neverov, *Ekmek Şehri Taşkent*, 1921-1922 Kıtlığı, Sovyetler Birliği.

ABSTRACT: *Having struggled with many famines throughout its historical journey, looking at the effects and consequences Russia fought the most violent struggle with the mass famine that broke out in 1921-1922 and brought terrible experiences to the Soviet people. When looked at*

* Dr. Öğretim Üyesi – Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Edirne - yasemingursoy@trakya.edu.tr (Orcid ID: 0000-0003-2103-3410)

** Arş. Gör. – Ankara Hacı Baram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü / Ankara - yetkin.bihter@hbv.edu.tr (Orcid ID: 0000-0002-3705-4040)

the main causes of this famine, which affected a wide geography, it is seen that it stemmed from two main factors. The first of the factors considered from a sociological perspective is that the economy of the country, whose main source of income was agriculture and which struggled with extremely important social events such as World War I, the October Revolution of 1917 and the civil war, lost its arable lands to a great extent during this time. Another factor explained in the physiological context is that the amount of rainfall in the first months of the famine year is below the seasonal norms and the amount of water required by the soils is not reached. As a matter of fact, news of famine began to come from various regions of the country as a result of the crop inefficiency brought by the drought. This famine, which increases in severity day by day, causes the population of the villages to flock to the cities irregularly and en masse. This period, during which the central and local governments were desperate for many other sociological problems, finds its most detailed expression in the work of the writer Aleksandr Neverov's *Tashkent, City Of Bread*, who personally experienced the process. The writer, who goes to Tashkent to find bread at the beginning of the famine, enriches what he observed in the meantime in his story on an autobiographical basis. This story, which tells the dramatic story of a young boy struggling to overcome the events that happened to him during his journey to Tashkent in order to save his family, is of great importance in terms of bringing to light a mass tragedy in the history of the USSR while succeeding to take its place among the classics of Soviet literature. In this study, in the context of the relationship between history and literature, the story *Tashkent, City Of Bread* is examined and the social effects of the Soviet Famine of 1921-1922 are revealed.

Keywords: Neverov, *Tashkent, City of Bread*, 1921-1922 Famine, Soviet Union.

Giriş

Farklı disiplinlerden beslenen yapısı neticesinde edebiyat, tarih ile de yakın bir bağ kurmakta; olay, karakter, zaman, mekân gibi unsurlar için tarihi süreci kaynak olarak kullanmaktadır. Bu noktada iki disiplinin, olayları ele alırken birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Tarih, olaylara somut bilgi ve belgeler ışığında, kronolojik bir sırayla insanlık ve toplum üzerindeki genel etkilerini ortaya koyarak değinir. Edebiyat ise aynı olayları belirli karakterler aracılığı ile aktarırken insan psikolojisini ön plana çıkarmaya, kurmaca faktörünün de etkisiyle anlatıda sanatsal bir yön yakalamaya çalışır.

Edebiyat aracılığıyla anlatılan tarihi olaylar incelenirken araştırmacıların başvurduğu yöntemlerden biri tarihi eleştiridir. Bu yöntemde, eserin yazıldığı dönemle ilişki içinde olduğu, yazarın toplumsal şartlardan, tarihi olaylardan, edebi akımlardan, ideolojilerden kısacası dönemin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel vb. unsurlarından etkilendiği ve bu etki ile eserin ortaya çıktığı düşünülür. Tarihi eleştirinin önemli noktalarını *Edebiyat Sanatı* eserinde açıklayan Mehmet Önal'a (2015: 353-354) göre tarihi şartların, çevre ve mekânın ürünü olan edebiyat eseri, yazıldığı dönem incelenerek anlaşılabilir, ayrıca araştırma esnasında yazarın biyografisinin, yaşadığı sosyal çevrenin, siyasi ve tarihi şartların da ayrıntılı olarak ele alınması ve anlatılması gerekmektedir. Bu yöntemle, eserdeki tarihi unsurlar ve yazarın tarihi süreçten ne derece etkilendiği ortaya çıkarılmaktadır. Berna Moran (2018: 78-79) da eserin okuyucu tarafından iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için yazıldığı dönem koşulları,

gelenekleri, inançları, yazarın biyografisi, dünya görüşü ve sanat anlayışı gibi unsurların bilinmesi gerektiğini vurgular, bahsi geçen unsurları inceleme, açıklama ve aktarma görevi ise edebiyat tarihçileri ve araştırmacılarına düşmektedir.

Bu çalışmada, tarihi eleştiri yönteminden yola çıkılarak Aleksandr Neverov'un *Ekmek Şehri Taşkent* öyküsü incelenmektedir. Öykünün daha iyi anlaşılması adına öncelikle yazıldığı dönem ve anlatılan tarihsel olay ele alınmaktadır. 1921-1922 Sovyet Kıtlığını ortaya çıkaran sebepler, insanların bu dönemde yaşadıkları ve alınan önlemler tarihi veriler ışığında aktarılmaktadır. Öykünün incelendiği bölümde yazarın hayatından kesitler sunularak eser ve karakterler arasındaki otobiyografik bağ ortaya çıkarılır. Anlatıdaki unsurlar ile tarihi olayların kesiştiği noktalar vurgulanıp *Ekmek Şehri Taşkent* eseri tarihi eleştiri bağlamında incelenmektedir.

1921-1922 Sovyet Kıtılığı'na Dair

Açlık, organizmanın belirli fizyolojik durumunun eşlik ettiği bir his, sosyolojik açıdan ise nüfusun büyük gruplarında uzun süreli yiyecek eksikliği ile ilişkilendirilen kitlesel bir olgudur. Savaş, kuraklık, mahsul verimsizliği, depresyon, sel vb. pek çok acil durum ve doğal afet neticesinde gıda maddelerinin, çoğunlukla da tahıl ürünlerinin keskin bir şekilde azalmasıyla görülmeye başlanan açlık, kısa sürede pek çok bölgeye yayıldığında ve etkisini uzun süre hissettirdiğinde toplumsal bir hadise halini alarak kıtlığa dönüşür. İnsanlık tarihinin çeşitli dönemlerine bakıldığında, oldukça şiddetli boyutlarda görülen bazı kıtlıkların genellikle artan salgın vakalarını ve hastalıkları da beraberinde getirdiği sonucu ortaya çıkar. Bu yargı, nüfusu defalarca mahsul verimsizliği ve kıtlık yaşayan Rusya'nın tarihi tarafından doğrulanmaktadır (Avhimenko, 2015: 21).

1921-1922 yıllarında ülke genelinde görülmeye başlanan kıtlık, Sovyet Rusya'ya korkunç tecrübeler yaşatan önemli bir tarihsel olaydır. Etkileri ile sonuçları oldukça trajik olan ve büyük bir coğrafyayı etkisi altına alan kıtlığı doğuran temel etmenlere bakıldığında, XX. yüzyılın ilk çeyreğinin Rusya için son derece zorlu olduğu ve ülkenin eşi görülmemiş sosyal felaketlerle kuşatıldığı görülür: I. Dünya Savaşı, 1917 Ekim Devrimi ve iç savaş (Karsakova ve Abuyev: 2017). Son olarak gerçekleşen iç savaş, ülkenin ekonomisini bütünüyle alt üst eder. Mücadele esnasında çok sayıda işletme faaliyet dışı bırakılırken, üretim hacmi de aynı oranda düşer. Tarım, büyük ölçüde zarar görür, mahsul alanları azalır, bazı ürünlerin ekimi sonuç vermez. Savaş esnasında Kızıl Ordu birliklerine gerekli olan ürün ikmali, başat ölçüde halkın gıda kaynaklarından karşılanır (Krapiventseva, 2010: 78). Bunun sonucunda Sovyet yönetiminin uygulamaya koyduğu yeni tarım politikasıyla halka bir sonraki hasada kadar yarı aç şekilde yaşamını sürdürebileceği minimum oranda tohum fonu ve tahıl bırakılarak gerçekleştirilen ürün dağıtımı, köylülerin elindeki tüm ekmeğin hızla tükenmesine neden olur. Tahıl rezervlerinin yetmemesi, kış mahsullerinin ve hemen ardından gelen ilkbahar hasatının çeşitli etmenlerden dolayı yok

edilmesi, köylüleri oldukça çetin bir şekilde patlak veren kıtlık karşısında bütünüyle savunmasız hale getirir (Repinetskiy, 2019: 248-249).

Kıtlığın fiziksel nedenlerine bakıldığında, oldukça büyük bir kuraklıkla başlayan 1921 yılının henüz daha ilk aylarından gelecek zorlu günlerin kehanetini yaptığı görülür. En çok yağışın beklendiği Mayıs ayı, günlük ortalama 30 derece sıcaklığın altına düşmezken günler, toprakların ihtiyacı olan yağmur olmadan geçip gitmektedir. Haziran ayının sonunda, tarlalar öylesine kurur ki toprağın üzerinde yetişkin bir erkeğin dirseğine kadar elini içine sokabileceği derin çatlaklar oluşur (Repinetskiy, 2019: 249). Bunun sonucunda ilk olarak Volga bölgesi Samara vilayeti başta olmak üzere, Ryazan ve ayrıca Ukrayna'dan mahsul kıtlığı haberleri gelmeye başlar. Üstelik artık köylülerin tohumları toprakla buluşturması gerekmektedir. Ancak köylerden gelen mektuplar, bazı bölgelerde köylülerin tarlaya gübre taşımak istemediklerini ve aynı zamanda ellerinde tohum olmaması nedeniyle kışlık ekim için araziyi sürmeye yanaşmadıklarını yazmaktadır. Aralık ayının başlangıcına doğru bütünüyle hissedilen kıtlık, yerel gazetelerde de sıklıkla haberi yapılarak artık toplumca kabul edilen bir gerçek olur (Orlov, 2001: 111-112). Bu esnada bir türlü kıtlığın olduğunu doğrulamayan ve özellikle Ukrayna'nın bolluk içinde bir yaşam sürdüğü izlenimi veren yönetimin ısrarcı ifadeleri, ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen haberlerle kırılmaya uğrar. 1920 yılının sonlarında şiddeti gittikçe artan açlık neticesinde çok sayıda insan köylerden şehirlere akın eder. Evlerini terk eden köylüler, güneye kaçarak buraya yerleşmenin yollarını ararlar. Gün geçtikçe kaçanların sayısında düzenli bir şekilde artış görülür (Glazunova, 2019: 75-78). Açlık çeken nüfusun yiyecek aramak için kitlesel ancak izinsiz bir şekilde gerçekleştirdikleri bu eylemleri, merkezi ve yerel yetkilileri, önlerinde alarm vermekte olan gıda sorunundan çok daha fazla endişelendirir hale getirir. Bu nedenle köylülerin açlıktan kırılan bölgelerden kaçış rotalarında, il yetkilileri kordonlar kurmaya başlar. Ancak 600 bin ila 1 milyon insan, bozkır kordonlarını geçerek ülke geneline dağılmayı başarır. İçlerinden bazıları yolda ölürken bazıları da oluşturulan gezgin kamplarında can verir. Fakat kaçanların büyük bir çoğunluğu hayatta kalır. 1921 yılının güzüne doğru Volga bölgesinin neredeyse tamamından açlıktan gözü dönen insanların yamyamlık (insan eti yeme) yapmaya başladığı haberleri gelir. Hatta Rusya Merkezi Yönetim Komitesi başkanı M. İ. Kalinin, Başkiriya'da büyük bir insan yığınının gerek açlığın verdiği dayanılmaz acılardan kurtulabilmek gerekse de etini yiyebilmek için çocuklarını öldürdüğünü doğrular. Volga'da ise yerel halkın cesetleri yememesi için yeni kazılan mezarların başına gardiyanlar yerleştirilmek zorunda kalınır (Topolyanskiy, 2008). İnsanlar açlıktan artık aklını kaçırıp halüsinasyonlar görmeye başlar ve bunun sonucunda da ya cinayet işlerler ya da intihar ederler. Etlerini yiyen annelerin dışında bazı bölgelerdeki kadınlar ise çocuklarının açlıktan tükenişini izlememek için onları ya kendileri öldürürler ya da en iyi ihtimalle evlerinden çok uzak bölgelere götürüp bırakırlar. Ülkede tam anlamıyla bir kargaşa egemen olur (Askarov,

2019: 395). Ünlü tarihçi ve aynı zaman dönem tanığı A. İ. Terenteyev'in anılarında da geçtiği üzere, *“yetişkinler ve onlarla birlikte biz çocuklar yerde sürünen böcekleri ayaklarımızın altında eziyorduk, havada uçanları ise sopalarla öldürüyorduk”* açlık nedeniyle insanların psikolojik ve ruh hallerinin de olumsuz anlamda belirgin bir şekilde değişime uğradığı gözlemlenir (Kozlov, 2011: 7-11). Kısa süre içerisinde Sovyet Cumhuriyetlerinin Avrupa şehirlerini ve bölgelerini saran kıtlık, nüfusun yaklaşık % 20,6 oranında azalmasına neden olacak kadar büyük etkisini Volga bölgesinde ve Başkiriya'da gösterir. Yaş ortalamasına bakıldığında açlık en çok çocukları vurur, hayatta kalmayı başaranların önemli bir kısmını ise ebeveynlerinden ve barınaktan mahrum bırakır. Bunun sonucunda ülke genelinde suç oranında büyük artış gözlemlenir. Öyle ki ilerleyen süreçte yarım milyondan fazla köylü çocuğu başıboş kalır ve dilenerek dolanmaya başlayan bu kesim, hayatta kalabilmek için hırsızlıklar yapmaya başlar (Kondratyev, 2016). 1.5 milyondan fazla sokak çocuğunun yalnızca bir kısmını köylüler yanlarına alarak bakımını üstlenebilir. 1250 yardıma muhtaç çocuk yetimhanelere, sendika kurumlarına ve Kızıl Ordu'ya ait kuruluşlara yerleştirilebilir. Birçoğunun tren garlarını doldurduğu bu evsiz çocuklar, üzerlerinde yırtık giysileriyle trenlerin çatılarına çıkarak daha verimli topraklara ulaşabilmek için büyük çaba harcarlar. Bir kısmı sokaklarda tütün satan bu çocukların kalanları ise kaçak içki şirketlerine girerler, ülke çapında çoğalan gözü dönmüş çetelerde soygun yaparlar. Nitekim sahipsiz ve evsiz bir şekilde barınaklarda yaşam mücadelesi veren bu çocukların % 50'si kıtlık süresince hayatını kaybeder (Topolyanskiy, 2008).

Açlıktan kendisini kaybeden insan yığınını durdurmakta devlet başarılı olamaz. En nihayetinde kıtlık, Orta ve Güney Volga, Kırım, Kafkasya, Ukrayna'nın güneyi vb. gibi ülkenin büyük topraklarında viral bir şekilde yayılır (Glazunova, 2019: 75-78). Yerel yönetimlerin bu bilgiyi 1921 yılı başlangıcında başkente bildirmesi üzerine, Rusya Geneli Gıda Konferansına çıkan Lenin'in konuşmasından sonra Sovyet yetkilileri tarafından kıtlık ülke genelinde resmen ilan edilir (Orlov, 2001: 111-112). Yılın ortalarına gelindiğinde kıtlığı artık iyiden iyiye kabul eden Sovyet yönetimi, bu felaketle nasıl başa çıkacağını bilemez. Bu nedenle dünya devletlerine kıtlıkla mücadele konusunda ülkeye yardım talebi yine yönetim tarafından değil, önemli yazar ve aynı zamanda aktivist M. Gorki vasıtasıyla gerçekleştirilir. Gorki'nin Avrupa'nın bazı önemli yerlerine bir dizi telgraf çekmesinden kısa süre sonra Lenin, Uluslararası Proleterler Birliği'ne çağrıda bulunur ve böylelikle dünya, Rusya'yı kasıp kavuran kıtlıktan bütünüyle haberdar olur. 1922 yılının başlangıcında kıtlığın doruk noktasına ulaştığı esnada Norveçli diplomat ve bilim insanı Fridtof Nansen'in bizzat organize ettiği ve Avrupa ile Amerika'nın bazı özel kurumlarının da (ARA - Amerikan Yardım Yönetimi, Amerikan Quakers Topluluğu, Uluslararası “Çocukları Kurtaralım” Kurumu, Vatikan Misyonu, JDC, İsveç ve Alman Kızılhaçları, İngiliz sendikaları vb.) içinde yer aldığı aktif toplumsal

kampanyadan sonra gerçekleşen büyük miktardaki yardım akışı kısa sürede ulaşarak Sovyetler Birliği'nin yeniden ayağa kalkmasını sağlar (Kondratyev, 2016).

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni bir yönetim sistemine geçiş yapmasının hemen ardından oldukça şiddetli bir afetle karşılaşan Rusya, bir anda patlak veren ve kısa zamanda tüm ülkeyi saran kıtlığı uluslararası yardımlaşmanın katkılarıyla büyük ölçüde kontrol altına almayı başarsa da etkilerinden kurtulması da bir o kadar zorlu olur. Çünkü oldukça trajik olaylara sahne olan bu kıtlık neticesinde erkek nüfusta keskin bir düşüş, tarımsal aletlerde gözle görülür yıpranma, ekilebilir alanlarda ve çalışan hayvan gücünde azalma, yabancı otlarla istila edilen tarlalarda verimsizlik sonucunda köylü ekonomisi büyük darbe alır (Repinetskiy, 2019: 248-249). Ortaya çıktığı andan itibaren oldukça kısa bir süre zarfında pek çok bölgeyi hâkimiyeti altına alan kıtlık, yaklaşık 32 vilayet, cumhuriyet ve bölge ile 42 milyondan fazla nüfusu etkileyerek başlıca açlık ve beraberinde getirdiği epidemiyi ile çeşitli salgın hastalıklar sonucu ortalama 5 milyondan fazla insanın da ölümüne sebebiyet verir (Anşakova, 2015: 80). Halk Tarım Komiserliği'nin verilerine göre, Rus topraklarının tarım bölgelerinin yaklaşık % 60'ı son derece çetin geçen kıtlıktan oldukça kötü etkilenir. Öyle ki tahıl veriminde öncü yer olan Volga Bölgesi'nde görülen şiddetli verimsizlik ve kuraklık nedeniyle tarım, 1920'li yılların sonlarına gelindiğinde dahi savaş öncesi dönemdeki düzeyine bir türlü ulaşamaz ve bu durum, Sovyetler Birliği'nin genelindeki tarımsal üretimi büyük ölçüde sekteye uğratar. Kıtlığın sosyal sonuçları incelendiğinde ise Sovyet Rusya'da eski düzenin sağlanma aşamasında yalnızca Volga ve Kırım'a bakıldığında 2 milyondan fazla çocuğun evsiz ve başıboş kaldığı, bunun sonucunda da ülke genelinde giderek yükselen bir suç artışının olduğu kayıtlı bilgiler arasındadır (Markus ve Petrova, 1997: 223-241).

Ekmek Şehri Taşkent Uzun Öyküsünde 1921-1922 Sovyet Kıtlığından İzler

Aleksandr Sergeyeviç Neverov (1886-1923), Samara'daki köylü bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. Gerçek soyadı Skobelev yerine Neverov takma adını kullanan yazarın Samara'daki yaşamı oldukça zorlu geçmektedir. Yoksulluk ve açlık çeken ailesi ile Moskova'ya gitmek ister, ancak yolculuk için yeterli birikimi olmadığından tek başına taşınma kararı alır. Moskova'dan önce, kendisi yokken zorluk yaşamamaları adına ailesine tahıl bulabilmek için Türkistan'a gitmesi gerekir. Bu amaçla, 1921 yılında yaklaşık iki buçuk ay süren Taşkent yolculuğuna çıkar. Bu yolculuk boyunca gördüğü açlık ve sefalet yazarı derinden etkiler. *Ekmek Şehri Taşkent* (Ташкент — город хлебный), *Açlık* (Голод), *Ekmek Uğruna* (За хлебом) gibi eserlerinde söz konusu kıtlık dönemini ele alır (Fatov, 1924: 18).

Neverov'un Taşkent yolculuğu oldukça zorlu geçer. Samara'dan Semerkant'a kadar sıtma hastalığından mustarip olan yazar, sadece iki pud¹ ekmek alacak paraya sahiptir. Ayrıca yanına satabileceği semaver, ustura, kırık cep saati gibi birkaç parça eşya daha alır. Yolculuk boyunca hasta ve aç bir vaziyette olsa da gördüğü korkunç manzaralara kayıtsız kalmaz (Fatov, 1924: 18). Açlıkla mücadele eden kadın, erkek, çocuk her yaşta insan vagonlara binmek için uğraşırken büyük bir trajedinin çaresiz parçaları olmuşlardır. Sanatçı kimliği ile dünyayı gözlemleyen Neverov, Rus tarihini derinden etkileyen bu kıtlık olayını tecrübeleri dahilinde edebiyata aktarır.

Rus edebiyatının ve Sovyet dönemi çocuk nesrinin önemli isimlerinden biri olan Aleksandr Neverov, eserlerinde dönem çocuklarının yaşamlarından kısa kesitleri, çocuk dili ve stili ile kaleme alır (Pokrovskaya, 2013: 25). Bu nedenle eserleri kısa ve anlaşılır olan yazar, toplumun her kesimine hitap eder. Bu eserlerinden biri olan *Ekmek Şehri Taşkent*'i 1923 yılında tamamlar. Birçok defa Rusça basılan eser, yapılan çevirileriyle dünyanın her yerinden okuyucuya ulaşarak gün geçtikçe kapsam alanını daha da genişletir. Neverov, çalışmasının ilk satırında eserini kendisi gibi yazar olan Fyodor Gladkov'a ithaf ettiğini belirtir ve çağdaş edebiyatta çocuklar üzerine yaptığı sohbetler ile kendisini bu uzun öyküyü yazmaya teşvik eden yazar Aleksandr Nasimoviç'e şükranlarını sunar (Neverov, 1924: 5).

Aleksandr Neverov'un *Ekmek Şehri Taşkent* eseri otuz iki bölümden oluşmaktadır ve olaylar, yazar anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Eserin çıkış noktası, yazar da dahil olmak üzere toplumun büyük kesimini derinden etkileyen 1921-1922 Sovyet Kıtlığında insanların ekmek bulmak umuduyla çıktıkları yolculuklardır. Öyküde Neverov, kendi gözlemlerinden hareket ederek, on iki yaşındaki Mişka'nın açlık ile mücadelesini, karnını doyuracak ekmeği elde etmek için çıktığı benzer bir yolculuğu ve yaşadığı maceralar sonucunda kazandığı başarıyı anlatır. Neverov ile karakteri Mişka arasında otobiyografik bir bağ kurmak mümkündür. Yazar da karakteri gibi Taşkent'e yiyecek bulmak amacıyla bir yolculuk yapar. Bu yolculuktan kısa süre önce ise açlık yüzünden çocuklarından birini kaybetmiştir. Bu acı deneyiminin etkisi ile yazarın yolculuğa bir çocuk olan Mişka karakterini çıkarması ve küçük kahramanın karşılaştığı tüm zorluklardan sonra evine sağlıklı şekilde dönmesi Neverov'un kendi çocuğunun hatırasını karakterinde yaşattığı izlenimini verir.

Eserde ana karakter Mişka, annesi ve iki kardeşi ile Lopatinsk'te yaşamaktadır. Kıtlık nedeniyle babasını kaybettiğinden kendisini evin reisi gibi hisseder ve ailesine ekmek bulabilmek için Taşkent'e uzun bir yolculuğa çıkar. Üzerinde babasının ceketi, belinde asker kemeri, sırtında ise büyük bir çuvalın içinde annesinin üzerindeki tek gömleğinden diktiği ve belki içine biraz daha tahıl koyabileceğini umduğu küçük bir çuval vardır. Birlikte yola çıktığı arkadaşı Seryoja tifo nedeniyle hayatını kaybedince, Mişka hedefine

¹ 16.3 kiloluk ağırlık birimi (TDK, 2020).

doğru yalnız başına devam eder. Seyahati esnasında farklı insanlarla yolu kesişen ana karakter, yolculuğunu tamamladığında evinden ne kadar süredir uzakta olduğunu kendisi de bilemez. Taşkent'te de açlık, hastalık ve sefaletle savaşı devam eden Mişka, kendine bir iş bulduktan sonra tahıl için para biriktirmeyi başarır. Evine döndüğünde kardeşlerini bulamasa da hasta annesi hala hayattadır. Kayıpları için kederlenmeye vakti olmayan Mişka, eser boyunca besleyip büyüttüğü umudunu koruyarak her şeyi yoluna koymak için kendine söz verir.

Ekmek Şehri Taşkent'in ilk bölümü, başkahraman Mişka'nın kıtlık nedeniyle harap olan ailesinin içinde bulunduğu trajik tablo ile başlar: *"Dedesi, babaannesi sonra da babası öldü. Mişka, yalnız annesi ve iki kardeşiyle kaldı. En küçüğü dört yaşında, ortancası sekiz yaşındaydı. Mişka ise on ikisindeydi. Bu küçük insanlar, çaresizdi (...) Anneleri açlıktan bitkin"* (Neverov, 2016: 7). Açlık özellikle köylerde kol gezmekte, her yaşta bireyin ölümüne sebep olmaktadır. Gün geçtikçe ana karakter Mişka'nın da etrafındaki herkes hayatını kaybeder, köydeki neredeyse her evden cenazeler çıkmaya başlar. Hayata tutunmaya çalışan diğer insanlar ise tıpkı tarihsel süreçte de anlatıldığı gibi bir süre daha yaşayabilmek için buldukları her şeyi yemektir: *"Atları ve inekleri yiyip bitirdiler, sıra köpeklere ve kedilere geldi"* (Neverov, 2016: 7). Ancak zamanla köylerde artık yiyecek bir şey kalmaması sonucu söz konusu insanlar, başka şehirlerde yiyecek bulma fikriyle kıtlık süresince görülen göçleri başlatırlar.

Mişka, Taşkent'te ekmeğin ucuz olduğunu duyar ancak iki bin verstlik² yol onu tereddütte bırakmaktadır. Sürekli kendini motive etmeye çalışan küçük çocuk, sonunda bir yol arkadaşı ile yolculuğun daha kolay olacağını düşünür ve kendisinden bir yaş küçük Seryoja'ya bu düşüncesini sunar. Her ne kadar iki çocuğun kalpleri korku ile ürperse de ikisini de bu yolcuğa çıkmaya ikna eden, ekme bulma ve açlıktan kurtulma umududur.

Eserde Mişka, yola çıkmaya karar verdiğinde bir çocuk gibi değil, yetişkin gibi hissetmeye başlar adeta. Bu nedenle eser boyunca karşılaştığı her sorunda ağlamamak için kendini tutar, çünkü göze aldığı yol, hem uzun hem de bilinmezdir: *"Büyük ve gerçek bir erkeğe benzedi, büyükler gibi yayıla yayıla oturdu (...) Mişka sakin ve kendinden emin bir sesle konuşuyordu, tıpkı yetişkin bir adam gibi (...) Yaşı küçüktü ama, iş konusunda büyükler bile yetişemezdi ona (...) Artık o küçük bir çocuk değil, öyle şeylere şahit oluyordu"* (Neverov, 2016: 11-12-13-74). Neverov, küçük karakterine yetişkin özellikleri yükleyerek bir yandan anlatacağı olayların gerçekçiliğini artırırken diğer yandan da okuyucuyu bir çocuğun yaşadıklarına acımak yerine toplumun geneline bakmaya teşvik eder.

Yazar, Mişka'yı tek bir trenle Taşkent'e ulaştırmaktansa karakterinin çeşitli trenler ve istasyonlarda bulunmasını uygun görür. Bu yöntem sayesinde birbirinden farklı insanlar ve olaylarla karşılaşan ana karakterin

² Eski bir Rus uzunluk birimi, 1.067 metre (TDK, 2020).

gözünden okuyucuya dönemin bütünsel bir panoramasını verir. İstasyonlarda açlıktan ölmek üzere olan insanlar, kuru bir ekmek parçası için kavga eden çocuklar, dilenenler, hastalar, perişan haldeki kadın, erkek, genç, yaşlı bireylerin yanı sıra lüks vagonlarda seyahat eden zenginler ile aralarında para toplayıp vagon kiralayan, makinistlere rüşvet veren orta halli kesimden oluşan geniş karakter kadrosu toplumun her kademesinden vatandaşın gösterilmesine olanak sağlar. İstasyonların çevresindeki alanlarda hem yemek yapan hem de hacetlerini gideren insanların saklanacağı hiçbir yer yoktur. Çıplak kadın ve erkekler yol boyunca kendilerine rahatsızlık veren bitlerinden kurtulmaya çalışırken genç bir kız yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle kıvranıp inlemekte, istasyonda ise ölmek üzere bir adam can çekişmektedir. Yazar bir tablo çizer gibi anlatır insanların bu çaresizliğini: *“İstasyonun arkasındaki bütün çayır, hendekler, vadiler tamamen kirlenmişti. Ve insanlar bu kir içinde aptallaşmış, bitlenmiş, her şeyi boş vermişler”* (Neverov, 2016: 45-46). Tren garları kadın, erkek ve çocuklarla doludur, hepsinin amacı trene binip buldukları kıtlık ortamından uzakta herhangi bir yere gidebilmektir. Hepsi aç, çaresiz ve tükenmiş durumdadır. Bu nedenle askerlere dahi aldırış etmeden trene binmek için birbirlerini ezerek vagonların üzerine tırmanmayı göze alırlar. Mişka ile Seryoja da ilk denemelerinde trene binmelerine rağmen askere yakalanırlar. Ancak Mişka askeri kandırmayı başarınca ikinci şanslarını doğru şekilde kullanırlar ve yolculuklarını başlatırlar.

Eserin bir çok sahnesine mekan olan söz konusu trenlerde sadece açlık çeken insanlar seyahat etmez. Bir istasyonda Mişka ve Seryoja'nın başından geçen olayda varlıklı insanların da bu trenlerde yer aldığı görülür. Altın küpesi, yüzükleri ve dişleri ile zengin bir hanımefendi vagonun çocuklara kemik atmaktadır. Durumu fark eden iki kahraman, hemen harekete geçer. Mişka yapılı olduğu için atılan birkaç parça ekmeği kapmayı başarır. Ancak Seryoja çelimsizdir ve büyük bir çocuğun attığı çelme ile kendini yerde bulur. Bu acı tablonun ardından Mişka yine de ekmeğini Seryoja ile paylaşmaktan kaçınmaz.

Mişka, küçük bir çocuk olmasına rağmen eser boyunca büyük sınavlara tabi tutulur. Bunlardan başlıcası, yol arkadaşı Seryoja nedeniyle sık sık içine düştüğü ikilemlerdir. Yola çıktıkları andan itibaren arkadaşı, Mişka'ya ayak bağı olmaktadır. Seryoja'nın durumu her açıdan Mişka'dan kötüdür. Hem ondan küçük ve çelimsizdir hem de yanında ekmeği bile yoktur. Yola çıkarken iki arkadaş ellerine geçen her şeyi paylaşmak için sözleşirler. Buna rağmen Seryoja, Mişka'ya sürekli sorun çıkarır. Trene atlayamaz, korkup saklanır, sürekli aç olduğundan Mişka onu da doyurmak zorunda kalır. Ancak hangi koşulda olursa olsun Mişka'nın arkadaşını bırakmadığı, Seryoja'nın tifo nedeniyle yürüyemeyecek hale geldiği esnada aldığı kararla bütünüyle ortaya çıkar. Trene binip yola devam etmek üzereyken zor durumdaki Seryoja'yı arkasında bırakmaya vicdanı el vermeyen Mişka, derhal geri dönerek arkadaşının yanına gider. Bu büyük fedakarlığı ödüllendirmek istercesine yazar, ikilinin karşısına bir hemşire

çıkartır ve bu şekilde Mişka ile Seryoja trenle hastaneye giderler. Ancak tedavi için burada arkadaşını bırakan Mişka, ondan ayrıldığı anda yüreğinde büyük bir yalnızlık hisseder.

Eserde vurgulanan diğer bir nokta açlık çeken çocukların, bir yandan rekabet ederken diğer yandan kendilerine bir yol arkadaşı, güvenecekleri bir dost aramalarıdır. Ebeveynlerini kaybeden ya da onlardan ayrılmak zorunda kalan çocuklar, bir parça ekmek için birbirlerine şiddet uygularlar, hırsızlık yaparlar ve dilenirler. Eserde, güvenlik güçleri tarafından biletsiz oldukları için trenden atıldıkları ya da yakalanıp götürüldükleri de anlatılır. Mişka, yolculuğu sırasında bu çocuklardan biri olan Trofim ile karşılaşır. Trofim, yolculuk esnasında babası ölünce yalnız kalmıştır. Tezek varilini karıştırırken tanışan çocuklar, yola birlikte devam etme kararı alırlar. Bir tren vagonunun üstüne tırmanmayı başarırlar, yağmurda ıslanırken birbirlerine sarılıp ısınırlar. Mişka'nın babasından kalma ceketini satın aldıkları ekmekle karınlarını doyururlar. Ancak eserin ilerleyen bölümlerinde hareket halindeki vagona Trofim'in atlamayı başarması, Mişka'nın ise yere düşmesi sonucu ikilinin yolları ayrılır.

Neverov'un eser boyunca tarihsel süreçle paralel olarak sıklıkla değindiği kıtlığın boyutunu en acı ve en net gösteren sahnelerden biri, Mişka'nın istasyon zemininde ölmek üzere olan adamı görmesi ile ön plana çıkar. Sakallarında bitler gezen adamın yanında bir dilim ekmek vardır. Aslında *küçük ve kirli olan bu ekmek dilimi* çocuğa karşı konulmaz derecede çekici gelir, çünkü büyük bir açlık çekmektedir. Mişka'nın yüzü ve kulakları ilk hırsızlığının korkusu nedeniyle kızarsa da başka çaresi yoktur ve ekmek dilimini fark ettirmeden adamdan alır. Burada Neverov, tarihi bağlamda anlatıldığı üzere kıtlık nedeniyle başıboş kalan çocuklar arasındaki suç oranında görülen artışa da vurgu yapmak ister.

Dönemde ebeveynlerini yitiren çocukların tek başına üstesinden gelmek zorunda kaldıkları açlık sınavının ne kadar zor olduğunu göstermek isteyen yazar, karakteri Mişka'ya akıl almaz işler de yaptırır. Bunlardan en zoru, çocuğun vagonun üzerine dökülen lazımlıktan yemek aramasıdır. Suyun içinde bir parça ekmek bulmak umuduyla yeri elleriyle arayan Mişka, önce küçük bir taş sonra ise çocuk kakası bulur. Kendisini üzgün ve aşağılanmış hissetse de hayatta kalmak için başka çaresi olmadığı, yazar tarafından bu arayışın devam ettirilmesiyle gösterilir. Sonunda bir parça balık kılçığı bulan küçük çocuk, kendini durduramaz ve hasta olmayı da göze alarak kılçığı yer. Burada Mişka'nın kendi kendine söylediği *"Neyse başka çare mi var?"* cümlesi, aslında tarihsel süreç içerisinde aktarıldığı üzere, yönetimin dahi engellemekte başarılı olamadığı, toplumun genelinde hakim olan kaosu ve açlıktan kırılan halkın sosyolojik sorunlara yol açan eylemlerini açıklayan temel yargı niteliğindedir (Neverov, 2016: 75). Neverov, eserinde yer verdiği buna benzer daha pek çok sahneyle kıtlığın neden olduğu açlık sonucunda başka çareleri kalmayan insanların neleri göze alabileceğini göstermek ister.

Açlığın yol açtığı en trajik son ise çaresizce beklenen ölümdür. Yazar, küçük bir çocuğun gözünden farklı ölüm sahneleri vererek Mişka'nın vaktinden önce olgunlaştığını vurgular. Aile bireylerini açlığa kurban eden ana karakter, yolculuğu boyunca farklı ölümlere de şahit olur. Odun toplama cezası sırasında tanıştığı uysal ve sessiz Nastyonka, aç halde daha fazla çalışmaya dayanamayıp yere yıkılır. Bu anda kahraman, bir ikileme hapsolür: “Ölmekte olan sıska kıza bir şeyler yedirmek iyi olurdu ama hiçbir yerde ekmek yok. Kendi ekmeğini versen, yazık. Hem kendini üzersin hem onu doyuramazsın. Neyse, hayat böyle” (Neverov, 2016: 74). Ölümü ve açlığı kabullenmekten başka çare yoktur. Ancak bu noktada önemli olan, direnmek ve ölüme karşı koymaktır. Mişka, gara taşınan Nastyonka'yı ve karşı istasyonda yatan Tatar çocuğu görünce büyük bir hüün duyar. O kadar derinden etkilenir ki Nastyonka'nın yanına uzanıp gözlerini yummak ister. Yeniden küçük bedeninde büyük bir sınav başlar: “Taşkent'e gitmek için yola çıktı, varması lazım. Burada ölmektense daha ilerde ölmek daha iyi” (Neverov, 2016: 77). Mişka'yı ve aynı zamanda tüm Rus halkını kıtlık süresince ayakta tutan en temel unsur umut olur. Söz konusu dönemde hep bir adım daha ileri gitmeye, açlığın çaresini aramaya odaklanan Rus insanının içinde büyüttüğü umutla hayatta kalmayı başarma gayreti, en yalın ve güçlü bir şekilde ana karakter Mişka'nın kişiliğinde cisimleşir.

Neverov, Mişka'nın yolculuğunun bazı noktalarında tükendiğini, umudunu kaybettiğini ve kendini ölüme teslim etmek istediğini de gösterir. Bu şekilde bir yandan karakterin verdiği sınavların zorluğunu artırırken diğler yandan da okuyucunun inancını kuvvetlendirir. Yola çıktığından beri tüm umudunu büyükannesinden kalma eteğe bağlayan Mişka, eteği satıp kazandığı para ile ne kadar ekmek alacağını hesaplar. Ancak her seferinde daha iyi bir fırsat yakalamak için satışı erteleyen ana karakteri kötü bir son bekler. Açlık ve yorgunluktan uyuyakalan küçük çocuğun çuvalı çalınır. Mişka'nın bu esnada hissettiği hayal kırıklığı, yazar tarafından şu sözlerle aktarılır okuyucunun yüreğine: “Çuvalı ve içindeki eteği değil, son sevincini de çaldılar. Son umudunu da alıp götürdüler” (Neverov, 2016: 79). Bu kaybın ardından hastaneye arkadaşını görmeye giden Mişka, Seryoja'nın ölüm haberini de alarak ikinci bir kayba uğrar. Artık bedenen ve ruhen tükenen ana karakter, kendini bir ağacın altına bırakıp *kuru, aç ölümün* gelmesini beklerken talihi, karakol amiri ile karşılaşması sonucunda değişir. Bir hırsızlık şüphesinin ortasında kalmasından kısa bir süre sonra suçu olmadığı anlaşılan küçük çocuğa, yalnızca odun toplama cezası veren Dunayev, Mişka'yı ölümden kurtarıp karnını doyurur, ardından onu Taşkent'e giden güvenli bir trene bindirir. Ancak açlığa dayanamayan Mişka, trenden inip ceketini satmaya çalışırken bindiği vagonu kaybeder ve yine çaresizlikle baş başa kalır. Eserin başlangıcından itibaren en can alıcı noktalarda ortaya çıkan kahramanlardan ilki olan, Seryoja hastalandığında onları istasyonda bulup hastaneye götüren hemşire, hemen ardından beliren Dunayev'den sonra Mişka'nın zor durumda kaldığı bu esnada karşısına çıkan ve hayatını değiştiren son kişi ise makinist Kondratyev olur. Onu bir istasyonda aç ve

çaresiz bulan makinist, küçük çocuğun yalvarışlarına dayanamaz ve onu yanına alır. Mişka'yı Taşkent'e ulaştıran makinist, küçük çocuğun yolculuğunu güvenli ve rahat bir şekilde tamamlamasını, böylelikle hayatta kalmasını sağlar. Mişka'nın yaşamına dokunan bu üç karakterin de ortak özelliği, Bolşevik olmalarıdır. Yazar, dönemin ideolojik etkileriyle küçük kahramanın hayatındaki dönüm noktalarına Bolşevikleri yerleştirip onları iyi insanlar olarak gösterir. Böylelikle Aleksandr Neverov, kıtlık sürecinde her ne kadar toplum, insani duygularını yitirse de aralarında iyi olanların ve süreci değiştirenlerin halen var olduğunu göstermek ister.

Sonuç

Kıtlık, insanlığı derinden etkileyen ve geri dönüşü olmayan felaketlere sebebiyet veren kitlesel bir açlık durumudur. Tarih boyunca birçok defa yaşanmış olan kıtlık Rusya'yı sayısız defa etkilemiştir. Bu dönemlerden biri olan 1921-1922 Sovyet Kıtlığı, insan ve hayvan nüfusunun yanı sıra verimli toprak kaybını da beraberinde getirir. Bu süreçte gerçekleştirilen göçler hem yaşanan açlığın tüm ülkeye yayılmasına hem de demografik yapının değişikliğe uğramasına neden olur. Bahsi geçen kıtlık ve göç dalgasından Rus edebiyatının önemli yazarlarından Aleksandr Neverov da etkilenir ve bu acı tecrübeyi eserlerine yansıtır.

Tarihi eleştiri yöntemi ile yaptığımız inceleme sonucunda yazar Neverov'un 1921-1922 Sovyet Kıtlığını gerçek sürece bağlı kalarak aktardığı görülmektedir. *Ekmek Şehri Taşkent* eseri yazarın kendi ekmek arama yolculuğundan izlenimlerini içermekte olduğu için olaylar, 1921-1922 Sovyet Kıtlığının en gerçekçi sahneleri ile aktarılır. Kıtlığın, açlıktan öte olduğu ve toplumsal bir olgu olarak büyük bir kesimi etkilediği, ana karakter Mişka'nın yolculuğu boyunca farklı istasyonlar ve trenlerde seyahat etmesi ile resmedilir. Her tren ve istasyonda farklı kesimlerden insanların yaşadığı temel sorun, önü alınamayan açlıktır. Kıtlığın tarihi süreçte neden olduğu salgınlara da eserde yer verilir. Yola birlikte çıktığı arkadaşı Seryoja'yı tifodan kaybeden Mişka kendisi de eserde karın hastalığı olarak geçen salgından etkilenir ve yol boyunca farklı insanlarda da ishal ile baş gösteren bu hastalığın semptomlarını gözlemler. Öykü türünde olmasına karşın *Ekmek Şehri Taşkent* eserinin karakter kadrosunun bu derece kalabalık olması, kıtlığın gerçek yaşamda da çok fazla insanı etkilediği ve büyük göçlere neden olduğu ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca hem ana karakter Mişka hem de ona eşlik eden Seryoja ve Trofim başta olmak üzere diğer çocuk karakterlerin yaşadıklarıyla yazar, kıtlığın en çok etkilenen kesiminin çocuklar olduğunu vurgulamak ister. Ebeveynlerini kaybeden ya da açlık yüzünden onlardan ayrı düşen çocuklar, eser boyunca bir parça ekmek için türlü zorluklarla mücadele ederler, dilenirler, hırsızlık yaparlar ve cezalandırılırlar. Eserin sonunda sadece Mişka yolculuğunu tamamlamayı başarırken, Seryoja hayatını kaybeder. Diğer çocukların akıbeti ise gerçek tarihi süreçle benzer bir şekilde bilinmemektedir. Büyük bir çocuk kıyımının yaşandığı bu döneme kayıtsız kalamayan Neverov, bizzat kendisinin de bir

evladını kurban verdiği ve dönemin pek çok insanının yaşadığı deneyimleri tecrübelediği 1921-1922 Sovyet Kıtlığı sürecini *Ekmek Şehri Taşkent* eserinde dünya okuyucusuna anlatmayı kendisine borç bilmıştır. Bu çalışma neticesinde tarihi eleştiri yöntemi ile yapılan eser incelemelerinin tarihsel sürece, edebiyat üzerinden yeni bir bakış açısı getireceği ve araştırmacılara özellikle Sovyet tarihi ile edebiyatı arasındaki yakın bağı göstererek yeni konulara yönelme fırsatı verileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Anşakova, Yu. Yu. (2015). Golod naçala 1920-h godov i pomoşç golodayuşçim v Samarskoy gubernii. *İzvestiya Samarskovo Nauçnovo Tsentra Rossiyskoy Akademii Nauk*, (3), 80-85.
- Askarov, R. R. (2019). 1921 god: samiy straşnyy golod. *XXII Biryukovskiye Çteniya, Materiali Vserossiyskoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii*, 394-397.
- Avhimenko, M. M. (2015). Gorod kak ekstremalnaya situatsiya, Professiya: teoriya i praktika, Meditsinskaya sestra. *Nauçno-Praktičeskaya Jurnal*, (2), 21-25.
- Fatov, N. N. (1924). *A. S. Neverov, Polnoye sobraniye soçineniy v 7 tomah, T. 1, Avdotyina jizn: rasskazı 1906-1916 g.* Moskva, Leningrad: Zemlya i fabrika.
- Glazunova, T. V. (2019). Likvidatsiya posledstviy grajdanskoy voynı: organizatsiya pomoşçi golodayuşçim v Omske v naçale 1920-h gg. *Grajdanskaya Voyna Na Vostoke Rossii: Vzglyad Skvoz Dokumentalnoye Naslediye, Materialı Iı Vserossiyskoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii, Posvyaşçennoy 100-Letiyu Vosstanovleniya Sovetskoy Vlasti V Sibiri*, Omsk: Omskiy Gosudartsvennyıy Tehniçeskiy Universitet, 75-78.
- Kozlov, F. N. (2011). *Golod 1921-1922 godov i izyatiye tserkovnih tsennostey v Çuvaşii.* Çeboksarı: Novoye Vremya.
- Krapiventseva, V. A. (2010). Predposilki goloda v Krimu v 1921-1923 godah. *Priçernomorye, İstoriya, Politika, Kultura, İzbranniye Materialı Vı Mejdunarodnoy Konferentsii 'Lazarevskiye Çteniya' 2009 Goda*, Sevastopol, (2), 78-81.
- Markus, W. - Petrova, J. A. (1997). Golod 1921-1922 gg. v Samarskoy gubernii i reaktsiya sovetskovo pravitelstva. *Cahiers du Monde Russe: Russie, Empire Russe, Union Sovietique, Etats Independants*, (38), 223-241.
- Moran, B. (2018). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi.* İstanbul: İletişim.
- Neverov, A. (1924). *Taşkent – gorod hlebnıy, 2-e izdaniye.* Moskva: Zemlya i fabrika.
- Neverov, A. (2016). *Ekmegın peşinde Taşkent'e doğru.* (Çev.: Fatime Rutbil), Ankara: Hece.
- Orlov, İ. B. (2001). Golodniye godı v Rossii i istoričeskiye mehanizmi sotsialnoy adaptatsii, çelovek ve rossiyskoy povsednevnoy. *Sbornik Nauçnih Statyey*, Moskva, 111-119.
- Önal, M. (2015). *Edebiyat sanatı, edebiyat teorisi - belagat ve retorik - edebiyat ve iletişim.* Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Pokrovskaya, A. K. (2013). Osnovniye teçeniye v sovremennoy detskoj literature. *Detskiye Çteniyey*, 6-37.

Repinetskiy, A. İ. (2019). Praktiki vijivaniya naseleniya Povoljya v usloviyah goloda 1921-1922 gg. *Prirodno-Geografiçeskiye Faktori V Povsednevnoy Jizni Naseleniya Rossii: İstoriya İ Sovremennost, Materialı Mejdunarodnoy Nauçnoy Konferentsii*, İzd: Leningradskiy gosudarstvenniy universitet imeni A. S. Puşkina, 248-254.

Elektronik Kaynaklar

Karsakova, G. B. - Abuyev, K. K. (2017). Kazahstanskiy golod v naçale 20-h gg. XX v.: istoriografiya problemi.

https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/2313/2017-05-25-sbornik_rep_228.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim: 21.10.2020)

Kondratyev, V. (2016). Golod ve Povoljye 1921-1922 godov. *LiveJournal*, <https://chronograph.livejournal.com/255794.html> (Erişim 21. 10. 2020)

TDK (2020). *Türkçede Batı kökenli kelimeler sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 19.12.2020)

Topolyanskiy, V. (2008). Reportaj o golode 1921-1922 godov, *Novaya Gazeta*, <https://novayagazeta.ru/articles/2008/11/21/35785> (Erişim: 21.10.2020)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Katkı Oranı Beyanı/Contribution Rate Statement: Makalenin yöntem uygulaması, eser analizi ve yorumlaması birinci yazar; dayandırıldığı tarihsel sürecin araştırması ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. / *Method application, subject analysis and comment were written by the first author. The second author undertook the research of the historical process on which the subject is based.*